

коммунистическое завтра, ленинец, народный избранник, пламенный патриот, светлое будущее, слуга народа, товарищ и т. д. В сущности, оба процесса можно назвать «вторичной идеологизацией», так как советский идеологический компонент здесь заменяется современной, антисоветской коннотацией. Причины этого кроются в глубоких изменениях социально-политической жизни общества, произошедших в конце XX века. Интересно, что язык как самодостаточная и саморазвивающаяся система в девяностые годы двадцатого века отказался от «насажденных сверху» идеологических надстроек в пользу актуализации дореволюционных значений.

Учитывая подобную «зыбкость» языковых явлений, их постоянное и непрерывное движение, можно сделать вывод о необходимости создания словарей и справочников, наиболее полно отражающих состав уходящей лексики. Это вызвано, по нашему мнению, не только подвижным характером лексической системы русского языка, но и историко-культурными факторами, а именно постепенным «стиранием» из генетической памяти, забвением многих слов, отражающих реалии отечественной истории, что может привести к образованию культурных лакун. Для интеллектуального развития личности это крайне нежелательное явление, поскольку оно приводит к постепенному угасанию интереса к культуре недавнего прошлого, к появлению трудностей при восприятии художественных текстов предшествующего исторического периода жизни нашего общества. В результате этих процессов происходит резкий ментально-культурный разрыв поколений, нарушаются законы культурной преемственности нации.

Список использованных источников

1. Виноградов В.В. Слово как предмет историко-лексикологического исследования / В.В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 5–34.
2. Ермакова О.П. Семантические процессы в лексике / О.П. Ермакова // Русский язык конца XX столетия (1985 – 1995). – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 32–66.
3. Земская Е.А. Новояз, new speak? nowomova... Что дальше? / Е.А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985 – 1995). – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 19–66.
4. Крюкова Г.А. Трансформация концептуального содержания социополитической лексики в современном русском языке / Г.А. Крюкова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2005. – № 11. – С. 44–51.
5. Стернин И.А. Социальные факторы и развитие современного русского языка [Электронный ресурс] / И.А. Стернин // Теоретическая и прикладная лингвистика. Выпуск 2. Язык и социальная среда. – Воронеж 2000. – Режим доступа: http://www.philology.ru/linguistics2/sternin_00.htm .
6. Шипицына Г.М. Аспекты системного анализа лексических единиц различных языков / Г.М. Шипицына // Русский язык: исторические судьбы и современность: Международный конгресс исследований русского языка. Труды и материалы. – М. : Изд-во МГУ, 2001. – С. 156.

Summary. This paper focuses on socio-cultural foundations of semantic processes taking place in the lexicon of the modern Russian language. The author pays particular attention to the transition from the active vocabulary of words in a passive fund. The author highlighted three reasons for this process. The author also considers the relationship of this process with the history and culture of the Russian people. The article distinguishes between the terms “deactualization” and “deideologization”. This article may be useful to students of philological faculty, graduate students, professors and teachers of the Russian language.

Key words: deactualization, deideologization, vocabulary, semantics, modern Russian language.

УДК 811.111 [342+38]:801.67

О.І. Чернікова

ВАРІАТИВНІСТЬ ЗВУКОВИХ ПОВТОРІВ ЯК ОСНОВИ РИМУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ВІРШОВАНОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ВІРШІВ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІЄНА «THE ADVENTURES OF TOM BOMBADIL»)

Статтю присвячено дослідженню варіативності звукових повторів, що виступають основою римування в англійському віршованому художньому мовленні, зокрема в збірці віршів Дж.Р.Р. Толкієна «The Adventures of Tom Bombadil». Доведено, що варіативність звукового повтору зберігається у кожному рядку вірша, метафонія є найчастішим різновидом звукового повтору в зібраному матеріалі, а інверсія – найменш розповсюдженим.

Ключові слова: звуковий повтор, метафонія, інверсія, рима, внутрішня рима, неповний повтор, повтор складів, віршоване художнє мовлення, Дж.Р.Р. Толкієн.

Звуковий повтор як явище, притаманне насамперед художньому мовленню, ще на початку ХХ століття став предметом наукових розвідок (Й.М. Брік [1]). Сьогодні існують окремі праці, де звуковий повтор розглядається як структуроутворювальний фактор художнього мовлення (Г.В. Векшин [2], Г.А. Шенгелі [7]). Переважна більшість наукових праць, що згадують звуковий повтор, належить до кінця ХХ століття й розглядає це явище в контексті структурної лінгвістики та семіотики.

У художньому мовленні звуковий повтор виступає у ролі атрактанта, адже це явище виділяється із канви тексту. Як зазначав В.П. Москвін [5], звукові повтори розрізняються за силою та помітністю. Це залежить від кількості звуків, що збігаються, у близькорозташованих словах. Такі звуки обов'язково привертають до себе увагу читача або дослідника і називаються *фонетичними атрактантами* [5, 66]. У позиційному відношенні звукові повтори можуть бути симетричними – прив'язаними до певної позиції в слові або в тексті – та асиметричними, тобто не прив'язаними до певної словесної чи текстової позиції. Відкритим залишається питання відстані між словами-носіями звукового повтору. На думку В.П. Москвіна, «багато тут залежить від наявності/відсутності в адресата настанови на пошук повторів» [5, 66]. Звукові повтори можуть посилюватися також за рахунок симетризації близькорозташованих слів, що приводить нас до *метафонії* звукових повторів [5].

Крім того, атрактивність звукового повтору підкреслював Ю.М. Лотман, зазначаючи, що у віршованому мовленні звукові повтори найпомітніші [4].

Як у перших дослідженнях звукового повтору, так і зараз, типологія звукових повторів залишається однією з першочергових наукових проблем. У нашій науковій розвідці ми використовуємо елементи таких класифікацій:

- класифікація Й.М. Бріка [1], автора терміна «звуковий повтор», який виділяв такі типи повторів: 1) однозвучні, двозвучні та багатозвучні, тобто ті, що складаються з двох та більше приголосних; 2) прості й багатократні (ті, що повторюють основні приголосні один, два та більше разів); 3) повтори звуків у різній послідовності (одне слово, що містить звуковий повтор, визначається як основне, а інші зі схожим звуковим малюнком позначаються різною послідовністю літер [1]. Так, малюнок звукового повтору у рядку з балади Дж.Р.Р. Толкієна «Errantry»: «*where yellow grows the marigold*» [8, 79] буде зображений так: – *L-G-R-S – R-G-LD*. У працях Г.В. Векшина такий вид звукового повтору називається *метафонія* [2], або звукова асоціація окремих інвертованих звукових груп.

- класифікація звукових повторів за структурними характеристиками подається у «Поетичному словнику» О.П. Квятковського [3]. Виділено такі види звукових повторів: *алітерація* (консонантний повтор), *асонанс* (повтор голосних звуків), *рима* (звуки повторюються у кінці слів).

Рима як різновид звукового повтору зустрічається найчастіше на кінці слова та віршованого рядка:

*«a-harrying beyond the sea,
and roaming over Belmarie
and Thellamie and Fantasie»* [8, 79],

однак, може утворюватись і в середині рядка (у випадку внутрішньої рими):

*«The fat cat on the mat
may seem to dream
of nice mice that suffice
for him, or cream»* [8, 105].

У нашій науковій статті ми звертаємося до таких варіацій звукового повтору, як алітерація, рима, внутрішня рима, повтор складів (а/р), неповний повтор (а/р), інверсія і метафонія.

Алітерація [3] – різновид звукового повтору, коли на початку слів вживаються однакові приголосні. *Рима* [3], як вже було зазначено, – повтор останнього складу слова у кінці віршованого рядка. *Внутрішня рима* – те ж саме, але у середині рядка. *Повтор складів* [6, 8] – різновид звукового повтору, який передбачає повтор двох або більше звуків, що стоять поряд. *Неповним повтором* [6, 9] вважається повтор, де звуки розрізняються за деякими акустичними характеристиками: «*for him, or cream*» ([im] у першому слові проти [i:m] у другому) [8, 105]. *Інверсія* [1] – повтор одного й того ж самого набору звуків у різній послідовності. *Метафонія* [2] – «переплетення» звуків у словах, повтор звуків кількістю більше двох.

Прослідкуємо за *варіативністю звукового повтору* на прикладі двох віршів зі збірки Дж.Р.Р. Толкієна «The Adventures of Tom Bombadil»: «Errantry». Варіації звукового повтору у віршованому тексті ілюструються графічними зображеннями звуків, що римуються; для більшої ілюстративності ці графічні зображення не тільки наведено під відповідними варіаціями, але й виділено у самому тексті вірша.

Errantry

*There was a merry passenger,
a messenger, a mariner:
he built a gilded gondola
to wander in, and had in her*

*a load of yellow oranges
and porridge for his provender;
he perfumed her with marjoram
and cardamon and lavender.*

*He called the winds of argosies
with cargoes in to carry him
across the rivers seventeen
that lay between to tarry him
he landed all in loneliness
where stonily the pebbles on
the running river Derrilyn
goes merrily for ever on.
He journeyed then through
meadow-lands
to shadow-land that dreary lay,
and under hill and over hill
went roving still a weary way.*

*He sat and sang a melody,
his errantry a tarrying:
he begged a pretty butterfly
that fluttered by to marry him.
She scorned him and she
scoffed at him,
she laughed at him unpitying;
so long he studied wizardry
and sigaldry and smithying.*

*He wove a tissue airy thin
to snare her in; to follow her
he made him beetle-leather wing
and feather wing of swallow-hair.
He caught her in bewilderment
with filament of spider-thread;
he made her soft pavilions
of lilies and a bridal bed
of flowers and of thistle-down
to nestle down and rest her in;
and silken webs of filmy white
and silver light he dressed her in.*

*He threaded gems in necklaces,
but recklessly she squandered them
and fell to bitter quarrelling;
then sorrowing he wandered on,
and there he left her withering
as shivering he fled away;
with windy weather following
on swallow-wing he sped away.*

*He passed the achipelagoes
where yellow grows the marigold,
where countless silver fountains are,
and mountains are of fairy-gold.*

повтор складів (*me — me — ma*), внутрішня рима (*assenger — essenger*), неповний повтор (*uilt — ild*), інверсія (*g-l-d — g-d-l*), метафонія (*ilt — gil-d-d — go-d-l — and-n*); внутрішня рима (*ond — and*), рима (*iner — in her*);

повтор складів (*loa — low*), метафонія (*or-g — or-r-g; or-g — rj-or; pr — p-r*); інверсія (*mar-ram — ar-am*); рима (*vender — vender*);

внутрішня рима (*argosi — argoes-i*), повтор складів (*car — car*), інверсія (*car — acr — r*); неповний повтор складів (*ve — ve — we*); рима (*arry-him — arry-him*);

інверсія (*la-al; lon-lin — onily*), метафонія (*l-n-al — lo-n-l-n — l-on*);

метафонія (*r — ri — ri*); внутрішня рима (*errily — errily; ver — ver*);

рима (*eadow-land — adow-land; hill — hill — still; eary-ay — eary-ay*), алітерація (*nd — nd — nt*); інверсія (*over — rovi*), метафонія (*w-a — wa*);

повтор складів (*sa — sa; an — an*), інверсія/внутрішня рима (*errantry — tarryin; rett — butterfly — flutter-by*), рима (*arrying — arry-im*);

повтор складів (*sco — sco; ffed — ghed; ardry — aldry*), повтор слів (*him — him — him*), внутрішня рима (*zardry — s-aldry; ffed-at-him — ghed-at-him*), рима (*itying — ithying*), метафонія (*si — s-i*);

повтор складів (*ti — thi*), внутрішня рима (*airy-in — are-er-in; eather-wing — eather-wing*), алітерація (*ll — l — l — ll*), рима (*in — ing; ollow-her — allow-hair*);

внутрішня рима (*wil-erment — ilament; ilions — ilies-and*); метафонія (*sp — s-p; b-d — b-d*), повтор складів (*ili — lili; il — il*), рима (*pider-ead — idal-ed*);

внутрішня рима (*stle-down — stle-down; ite — ight*), повтор складів (*ow — own — own*), рима (*rest-her-in — ressed-her-in*), інверсія (*il — li*);

повтор складів (*re — re*), внутрішня рима (*ecklace — eckless*), інверсія (*row — wa-r*), рима (*squandered-them — quarrelling — wandered-on*);

інверсія (*left — fled*), повтор складів (*ther — ther — ver; wi — wi*), внутрішня рима (*ithering — ivering; ollowing — allow-wing*), рима (*ed-away — ed-away*), алітерація (*s — s; w — w*);

внутрішня рима (*elagoes — ellow-g-ows; ountains-are — ountains-are; raying — rrying; elmarie — ellamie*), інверсія (*l-g-r-s — r-g-ld; r-m — m-r; l-s — s-l*), метафонія (*l-g-s — l-g-s; ount-ess — ountains*), рима (*elagoes — arigol*);

He took to war and **foraying**,
a **harrying** beyond the sea,
and roaming over **Belmarie**
and **Thellamie** and **Fantasia**.

He made a shield and **morion**
of **coral** and of **ivory**,
a sword he **made** of **emerald**,
and terrible his **rivalry**
with **elven-knights** of **Aerie**
and **Faerie**, with **paladins**
that **golden-haired** and **shining-eyed**
came **riding by**, and **challenged him**.

Of crystal was his **habergeon**,
his **scabbard** of **chalcedony**;
with **silver tipped** and **plenilune**
his **spear** was **hewn** of **ebony**.
His **javelins** were of **malachite**
and **stalactite** — he **brandished them**,
and went and fought the **dragon flies**
of **Paradise**, and **vanquished them**.

He battled with the **Dumbledors**,
the **Hummerhorns**, and **Honeybees**,
and won the Golden **Honeycomb**;
and **running home** on **sunny seas**
in ship of leaves and **gossamer**
with **blossom** for a **canopy**,
he **sat** and **sang**, and **furished up**
and **burnished up** his **panoply**.

He tarried for a **little while**
in **little isles** that lonely **lay**,
and found there naught but **blowing**
grass;
and so at **last** the only **way**
he took, and turned, and **coming home**
with **honeycomb**, to **memory**
his **message** came, and **errand too!**
In **derring-do** and **glamoury**
he had forgot them, **journeying**
and **tourneying**, a **wanderer**.
So now he must **depart again**
and **start again** his **gondola**,
for ever still a **messenger**,
a **passenger**, a **tarrier**,
a-roving as a **feather** does,
a **weather-driven mariner**.

Як видно зі структурного аналізу вірша, усі виділені різновиди звукового повтору присутні у численних випадках. Найширше представленим різновидом повтору виявилася метафонія (25 прикладів), найрідше у віршованому тексті Дж.Р.Р. Толкієна з'являється інверсія (13 прикладів). Кожний рядок наведеного вірша містить два і більше різновиди звукового повтору, що утворюють римування.

Звукові повтори, які виступають фонетичними атрактантами, водночас і обрамляють структуру віршованого тексту, створюючи безперервний потік повторюваних звуків. Тому можна стверджувати, що саме варіації звукового повтору здатні слугувати основою звукопису (зокрема римування) в англійському віршованому мовленні.

arigold — airy-gold; sea — sie);

повтор складів (or — or — or), внутрішня рима (ori-on — ora-and; aerie — aerie; ing-ey — ing-y), метафонія (mad — me-d; rribl — riv-lr; l-d-n — ld-n), інверсія (v-l — lv), рима (ivory — ivalry; aladin — allenged-him);

внутрішня рима (abergeo — abbard-o; une — ewn;alachite — alactite; ies — ise), інверсія (lce — sil; l-pp — p-l-l; dra — rad), рима (e-ony — e-ony; an-ished-them — an-ished-them), метафонія (s-pp — p — sp);

внутрішня рима (um-ors — um-or-s; honey — honey, unni — unny; ossam-r — ossam-r; urbished-up — bur-ished-up), рима (ees — eas; anory — anor-y), повтор складів (sa — sa; um — um), інверсія (urbished-up — bur-ished-up), неповний повтор (unni — unny; ossam-er — ossom-or; urbished-up — bur-ished-up);

рима (ay — ay; emory — amoury; ande-er — ondo-a; ar-i-er — ar-i-er), внутрішня рима (little-ile — little-isles; ow-i-ass — o-a-ast; coming-home — honeycomb; errand-too — erring-do; ourneying — ourneying; art-again — art-again; essenger — assenger; eather — eather), алітерація (l — l; t — t), повтор складів (ile — isle; com — com; me — me — am), метафонія (ow-i-ass — o-a-ast; coming-home — honeycomb; errand-too — erring-do; ourneying — ourneying; art-again — art-again; essenger — assenger; eather — eather; emory — amoury; ande-er — ondo-a; ar-i-er — ar-i-er), інверсія (me — me — am), неповний повтор (emory — amoury; ande-er — ondo-a; little-ile — little-isles; ow-i-ass — o-a-ast; coming-home — honeycomb; errand-too — erring-do; essenger — assenger);

Список використаних джерел

1. Брик О.М. Звуковые повторы (Анализ звуковой структуры стиха) / Осип Максимович Брик // Поэтика: Сборники по теории поэтического слова. – Петроград, 1917. – С. 24-62.
2. Векшин Г. В. Метафония в звуковом повторе (к поэтической морфологии слова) / Г. В. Векшин // Новое литературное обозрение. – №90. – 2008. – С. 229-250.
3. Квятковский А. П. Поэтический словарь / Квятковский Александр Павлович. – М. : Сов. Энциклопедия, 1966. – 376 с.
4. Лотман Ю.М. Анализ поэтического текста / Юрий Михайлович Лотман // Лотман Ю.М. О поэтах и поэзии. – СПб. : Искусство-СПБ, 2001. – С. 18-254.
5. Москвин В. П. О типах и функциях звуковых повторов / Виктор Петрович Москвин // Русская словесность. – 2006. – № 8. – С. 63-69.
6. Чернікова О.І. Зіставно-типологічна характеристика ідіокодів звукових повторів в англійському та українському художньому мовленні (на матеріалі оригінальних творів Дж.Р.Р. Толкієна та їх українських перекладів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / О.І. Чернікова. – К., 2013. – 19 с.
7. Шенгели Г. А. Техника стиха / Георгий Аркадьевич Шенгели. – М. : Гослитиздат, 1960. – 312 с.
8. Tolkien J.R.R. Tales from the perilous realm / John Ronald Reuel Tolkien // The Adventures of Tom Bombadil. – Lnd. : HarperCollinsPublishers, 2002. – P. 65-118.

Summary. The article focuses on sound iteration variability research. Sound iterations are the basis of rhyming in English poetry, namely in J.R.R. Tolkien's book «The Adventures of Tom Bombadil». The article proves that sound iteration variability is preserved in every poetic lime, metaphony is the most widespread type of sound iteration in the poem used as material, and inversion is the rarest.

Key words: sound iteration, metaphony, inversion, rhyme, inside rhyme, partial sound iteration, syllable sound iteration, poetry, J.R.R. Tolkien.

УДК 811.161.2'282(477.43)

Н.П. Шеремета

ГОВІРКОВЕ МОВЛЕННЯ У МОВНОМУ ПРОСТОРІ ПОДІЛЛЯ

У статті проаналізовано зміни у фонетичній структурі подільського говору на основі записів сучасного зв'язного діалектного мовлення та монографічних і лексикографічних досліджень минулого століття.

Ключові слова: діалектологія, говіркове мовлення, діалектний текст, подільський говір, фонетичні особливості.

Живорозмовне українське народне мовлення засвідчує не лише давні праукраїнські корені, своєрідну «мовну картину світу» українців, а й лікує українське безпам'ятство й народжує культурно здорову, свідому українську націю. Самобутня національна картина світу українців втілена у різноаспектних назвах реалій, занять, обрядів, у своєрідній побудові фрази, її афористичності. Тому копітка праця нинішніх діалектологів зосереджена на уважній фіксації кожного діалектного слова, відмінного від його літературного відповідника, кожної особливості діалектної мови на інших рівнях.

Щоб мати об'єктивну картину мовних особливостей певної території, діалектологи записують і докладно досліджують тексти – зразки говіркового мовлення. Таке завдання є актуальним та науково зумовленим. Тому зусилля дослідницької роботи мають бути спрямовані на збереження його в часі. Актуальність нашого дослідження зумовлена відсутністю системного опису у науковому світі подільського говору, що належить до змішаного типу говірок з досить розгалуженими нашаруваннями з інших південно-західних та південно-східних діалектів, має елементи старожитності й архаїчності, а також вирізняється особливими регіональними рисами.

Риси подільських говірок певною мірою відбиті у грамотах 14-15ст., актових книгах земських, замкових урядів, різних судових інстанцій, Учительних Євангеліях, літописі Само-